

EGAN

SUPLEMENTO DE LITERATURA DEL BOLETIN
DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS

Dirección y Redacción: A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena

Redacción: SEMINARIO URQUIJO DE FILOLOGIA VASCA
Palacio de la Diputación de Guipuzcoa - SAN SEBASTIAN

V Epoca

Vol. XXVII

Enero-Diciembre, 1968

GAMIZ, ARABAR EUSKAL OLERKARIA

Gamiz bere ixil eta izkututik argira A. Azpiazu Joakin-ek atera zun. 1923-ko euskal egunetan, Doneztebe-n, Azpiazu-k emandako berri gutxi batzuk or zabaldu dira Onaindia, Mitxelena, Baztarrika, Anai Berriotxo eta, agian, besteren baten idaztietan. Euskal-erdal idazle, orduko modura maite-gai arin irudipenezkoak darabilzkiana dala Gamiz, dio Azpiazu-k.

Azpiazu-k dion «paper zarrak» Loyola-artxibuko liburu esku-iskribatu bat dira. 180 orrialdeko pergamin-azalezko liburua, 22 × 16 luze-zabalekoa, letra txukunezko olerkiz betea. Orri oietatik, 147-150 arteko orrialdeak baizik ez dira euskerazkoak. Euskal-erdal idazle izen ortatik doi doi dagokio ba leenengo «euskal» deitura puskatxoa Gamiz-i.

Arabarra zan Joan Batista Gamiz, 1696-ko apirillaren 8-an, Sabando-n jaioa. 1716-ko apirillaren 21-ean, Villagarcia-n (Valladolid) jesuita sartu zan. Gamiz, Anai jesuita sartu zan, eta Anai iraun zuan, Carlos III-garrenak jesuitak Italia-ra erbestetuta, Casa-Lequio-n, Bolonia-ko bazter-auzoan, 1773-ko apirillaren 28-an ill arte. 1720-tik ondoren, Coruña-n sukaldari eta Valladolid-en diru-zaiaren lagun egonaldiak egiñik, 1730-rako Iruña-ra aldatua ikusten dugu. Napar

uri-buruan, ikastetxeko diru-zai beti, iraungo du, 1767-z gerozko erbeste-aldira arte.

«El pobrete Babazorro» onek Iruña-aldikoa du bere buru-lantzea ta eskolatzea. Letraz naparra da arabar au. Iruña-ikastetxeko letra-giroa erantsi nunbait-edo; an bizi izan bait-zan A. Isla erdal-idazlearen eta Mendiburu euskal-idazlearen lagun. Norbaitek zirikatuta ari zan euskeraz idazten. Mendiburu-k akullatuta ote? Baño oyartzuar au gabe ere, euskaldun aunitz zituan Gamiz-ek bizi-lagun. Gaiñera, etxetik bezin errez artu zezakean kanpotik ere, Iruña-tik ain zuzen, diogun bultzadatxoa.

Bi olerki luze eta lau llabur, dira Gamiz-en euskal-olerki-lan guzia.

- I. «Euscaraz gaiztoetan. Ofrecimedu (sic) batzuc. au, eguin za, Garezeraco (sic!)». 22 ahapaldi dira, launa bertsokoak; beraz 88 bertso, guztira.
- II. «Dabilcenchoac». 17 ahapaldi, zazpiña bertsokoak; 119 bertso, danera. Irar-utsegite askotxokin Azpiazu-k argitaratua: «Bigarren Euskalegunetako Itzaldiak Doneztebe-n». Gaubeka. Bermeo (1926).
Olerki bi oen tartean, ze atarramentuz ezin asmatu, bertso edo lerro-pare au dago: «Sasquibat Ardo ezansuena / ta picherbat oguia».
- III. «Oñekochoa, verce aldeco dabilcen / choac Cantatzeco. tonua-requin». Zortzi bertso, guztira.
- IV. «Veste bat, arendaco». Bi bertso, guztira; bertso-izen eramateko diña baldin ba dira.
- V. «Vete (sic) bat ere bai aren daco». Lauko txikia da, izan.
- VI. «Veste tunucho (sic) berribat». Amazazpi bertso, euskerazko azkenak. Beraz, 238 bertso osatzen dituzte Gamiz'en sei olerki-saioak.

Erdal-saillean, millaka bertso ditu Gamiz-ek; 150 bat orrialde bete beteak, eta 150 bertso orrialdeak batzuk. Oietatik bi, giltzako letraz edo clavez idatziak ditu. Pergamin-azalaren barruk-aldeari erantsita, noizpaiteko artxibu-zairen baten orritxoa dago, eskuz idatzita: «...de quien (de Gamiz) hay muchas cartas en el archivo de Loyola». Ez ditut eskutitz auek irakurri, ez arkitu ere gure artxibu mare magnum ontan. Auek dira, dakigularik, Gamiz-en idaz-lan guztiak.

Gamiz, iñoiz beretzako, bere ixillerako, ari izan da bertso-lanean. Iñoiz, olakoari edo alakoari bidaltzen dizkio bertsoak; baño ez ditza-

la zabaldu, eskatuz. Olakotan, bestelako bere eskutitzetan sartuta igorri ditu, zabal-debekurik gabe. Alakotan, liskarren bat sortuta, Gamiz-engana datoz alde batekoak, bestaldekoak astin ditzan; gure bertsolaritara joan oi ziran bezelatsu. Bertso-fama aundia zuala dirudi Gamiz-ek. Izarra-n, Granada ko dukesak puntua ipiñita («dando pies»), bat-bateko bertsoak eskatzen dizkio, bazkaritan. Gamiz aoa itxita egon da; baiño etxeraturik, bertso-erantzun luzea bidaltzen dio andre andikiari, ziri ta guzi:

«Ganadito irracional
son las Mugeris y Abejas»...

Ez da olermen-irakite aundikoa Gamiz. Ba daki «numen sin quilates» dala berea. Bere denborako Larramendi-ren eta Recio-ren gainetik aixa dago alare, nai luke-ta; ez ordea bere Valladolid-aldiko lagun Meagher eta Basterretxea bezin goitik. (Michelena, Hist. Lit. Vasca, 116.) Bere maiteak kantatzen ditu, euskal-bertsoetan, irudipen utsezko maiteak, iñolaz ere. Erderazko bertsoak, ordea, emakume irudituekikoak ez baiña, ezur eta mamizkoekikoak dira, antza: «A cierta doncella fea»; «A una presumida...», etab.

Geienetan, ez-gauza ta eguneroko txirribirriak ditu kanta-gai. Arazo aundi aundi oietakorik ez. «Que soy un pobre lego / y mi ignorancia no alcanza...» Bertso-kera, oso bajutik dabil askotan. Olerkiak badirudi, ega-arin, aize garbitan egazkatu bear lukeala. Baiño ez; emen, kakalardo beltz, lurrazpiko kirats-erretenetan likistuta doa osin beltzetara. Aziera-eziera txarreko esaldirik ere ba du, ortako iztegia uzteraiño. Euskerazkoak ditu garbienak, edo guztiz garbiak, egia esateko.

Izkuntza-larientzat sail obeak izango ditu Gamiz-ek, noski, euskal bertso ta letrazaleentzat baño. Naparlariak eta arabalariak pozik izango dira, probintzi bietako berri bitxi aunitz bai-ditu arabar nappar onek. Oraingoz bego ontan nere lantxo au, Gamiz ilda berreun urte betetzean, argitasun osoagoak eman-zai.

Joan GOIKOETXEA-MAIZA, S. J.

